

УДК 1.171

Рудаківська С.В., проректор Київського міжнародного університету
Україна, Київ), panyolga@ukr.net**Понятійно-концептуальний аналіз екологічного світогляду молоді у контексті нової гуманітарної парадигми**

Автором статті уточнено поняття «екологічний світогляд», проаналізовано його структуру. Доведено взаємозв'язок екології та світогляду. Обґрунтовано необхідність розгляду перспектив розвитку людського суспільства у системі «людина – природа – соціум»; визначено теоретичну імплікацію нової гуманітарної парадигми як фундаменту формування екологічного світогляду й засобу стратегічного управління рухом до сталого розвитку. Окреслено декілька концептуально визначених сценаріїв розв'язання існуючих проблем взаємодії людського суспільства та природи.

Ключові слова: світогляд, екологічний світогляд, екологія, система «людина – природа – соціум», гуманітарна парадигма.

Rudakivska S.V., a pro-rector, Kyiv International University (Ukraine, Kyiv), panyolga@ukr.net

A Concept-conceptual analysis of ecological world view of young people is in the context of new humanitarian paradigm

The author of the article is specify a concept «Ecological world view», his structure is analysed. Intercommunication of ecology and world view is well-proven. The necessity of consideration of prospects of development of human society is reasonable for the system «A man is nature is society», the theoretical implication of new humanitarian paradigm is certain as foundation of forming of ecological world view and means of strategic management by motion to steady development. Certain some conceptually certain scenarios of decision of existent problems of co-operation of human society and nature.

Keywords: world view, ecological world view, ecology, system «A man is nature is society», humanitarian paradigm.

Rudakovskaya S.V., проректор Киевского международного университета Украина, Киев), panyolga@ukr.net

Понятийно-концептуальный анализ экологического мировоззрения молодежи в контексте новой гуманитарной парадигмы

Автором статьи уточнено понятие «экологическое мировоззрение», проанализирована его структура. Доказана взаимосвязь экологии и мировоззрения. Обоснована необходимость рассмотрения перспектив развития человеческого общества в системе «человек – природа – социум», определена теоретическая импликация новой гуманитарной парадигмы как фундамента формирования экологического мировоззрения и средства стратегического управления движением к устойчивому развитию. Определены несколько концептуально определенных сценариев решения существующих проблем взаимодействия человеческого общества и природы.

Ключевые слова: мировоззрение, экологическое мировоззрение, экология, система «человек – природа – социум», гуманитарная парадигма.

Сучасна епоха розвитку людства характеризується тим, що сформований сучасною цивілізацією світогляд, несумісний з існуванням самої цивілізації. Тому, безумовно, на сучасному етапі екологічні ідеї істотно впливають на всі сфери людської діяльності: виробництво та політику, міжнародні відносини, економіку та енергетику, побут, виховання і охорону здоров'я, на формування буденної та теоретичної свідомості, основних світоглядних орієнтацій людини, на розвиток наукового пізнання, багато у чому визначаючи стиль його мислення.

Компетентне вирішення цього питання просто неможливе відшукати поза екологічним контекстом. У цих умовах всезростаючого значення набуває проблема вивчення і формування екологічного світогляду, як форми екологічної суспільної самосвідомості людини, що характеризується новим типом відносин людини до природи, до інших людей та до суспільства в цілому.

Переосмислення проблем у системі «людина – природа – соціум» у співвідношенні зі створеною людством екологічною ситуацією в сучасному світі, призводить до необхідності аналізу таких світоглядних питань, як перспективи історичного існування людини, виявлення міри відповідності «олюдненої» природи людським потребам і природним задаткам. При цьому у підходах до аналізу перспектив розвитку людського суспільства найважливішого сенсу набуває взаємодія (у тому чи іншому поєднанні) у трьох парних зв'язках: природа – людина, людина – соціум, соціум – природа. Саме це приводить до висновку

про необхідність розгляду Людини, Природи і Соціуму як єдиної системи взаємодії, інакше кажучи, системність є обов'язковою умовою вивчення людини в природі і соціумі.

Проблемам взаємодії соціуму і людини приділено достатньо велику увагу в працях філософів, соціологів, істориків та економістів. Однак суперечливість підходів і тлумачень досі продовжується, головним чином, внаслідок недостатньої з'ясованих уявлень про природу самої людини: у міру накопичення знань про людину вона представлялася все більш складним і загадковим.

Як вважають Ю. Д. Железнов, С. Т. Новікова та ін., з позицій екологічної проблематики в кожній із зв'язок тріади «людина – природа – соціум» вирішується окрема низка завдань. У зв'язці «суспільство – природа» – це визначення екологічного стану навколишнього середовища у порівнянні з нормою. У зв'язці «людина – природа» – визначення екологічного стану людини в її становленні як особистості. У зв'язці «людина-суспільство» – визначення заходів техногенного та соціального плану з приведення до норми екологічного стану природи та соціуму [4, с.20].

Першорядну увагу, на думку українських вчених необхідно приділити зв'язкам людина-природа і людина-соціум. Тоді отримають більш міцне обґрунтування напрями вдосконалення взаємовідносин у зв'язці соціум-природа. І дійсно, кожна людина знаходиться в цій системі, людина просто не існує поза цією системою. Людина одночасно є частиною природи і частиною соціуму. Природа також відчуває вплив від кожної людини окремо і від суспільства в цілому. Чи рівноцінні ці впливи? Аж ніяк ні. Вплив суспільства в цілому на природу (антропогенний вплив) у незмірно більше число разів сильніший, ніж вплив однієї людини на природу. І, відповідно, те саме відбувається у зворотному порядку. Природа на кожну окрему людину впливає менш помітно, ніж на соціум в цілому. У цьому полягає один з парадоксів і причин екологічної кризи – недостатній зворотній зв'язок на людину результатів впливу суспільства на природу. Таким чином, глобальні екологічні кризи сучасності є відображенням сутнісних властивостей системи «людина-природа-суспільство». І тому, як справедливо вважає М.П. Чубик, екологічна модернізація є концептуальною основою гармонізації саме у системі «людина-природа-суспільство» [10, с.129].

Мета статті полягає у понятійно-концептуальному аналізі екологічного світогляду молоді у контексті нової гуманітарної парадигми.

Екологічна діяльність людини може бути розділена на духовну і практичну. Практична екологічна діяльність пов'язана зі стійким розвитком інвайронменту, а духовна екологічна діяльність пов'язана з формуванням екологічної свідомості на базі екологічного виховання та освіти, з виробленням екологічних цінностей та впровадженням їх у світ повсякденності, де панують цінності буденної свідомості.

Разом з тим, можна погодитись з точкою зору українських вчених (В.П. Іванова, Є.К. Бистрицького та ін.), що природа виступає «самостійною цінністю» не сама по собі, поза практикою вона лише – об'єктивна реальність, позбавлена соціальної визначеності і, отже, ціннісної якості.

Ціннісне значення природи для людини проявляється тільки у сфері соціального життя, залежно від характеру і структурної специфіки реалізації трудового процесу. Якби природа була «самостійною цінністю», тоді б не поставало проблем екологічного виховання, бережливого ставлення до неї людини прищеплювалася б автоматично. Однак природа сама по собі не має цінності, тому ціннісне ставлення до неї людини вимагає виховання. Цінність будь-якого фактора природного середовища визначається способом і характером реалізації суспільної форми праці і залежно від цього може варіювати в загальній системі цінностей.

Слід зазначити, що екологічне виховання як специфічний спосіб передачі від покоління до покоління певних норм і правил, що регламентують виробничі і духовно-практичне освоєння людиною природи, мало місце в усі часи людської цивілізації та культури. Кожен історичний

спосіб виробництва в міру свого соціального і матеріального розвитку визначав характер і масштаби перетворення навколишнього середовища, формував відповідну екологічну культуру. Однак цей процес екологічного виховання та формування екологічної культури мав радше емпіричний, дослідно-інструментальний, а не світоглядний характер, тому на часі необхідним є становлення екологічного світогляду молоді.

Про нагальну потребу у формуванні екологічного світогляду особистості наголошується у низці стратегічних документів міжнародного й державного рівня, до яких належать матеріали конференцій (Стокгольмської ООН з охорони навколишнього середовища (1972), Міжурядової з просвітництва в галузі навколишнього середовища (Тбілісі, 1977), Другої міжнародної з охорони навколишнього середовища (Ріо-де-Жанейро, 1992)), а також Концепція екологічної освіти України (2001). Так, згідно з положеннями «Концепції екологічної освіти України» одним з провідних стратегічних напрямків модернізації екологічної освіти є виховання молоді з високим рівнем екологічної культури й екологічного світогляду. В Екологічній програмі ЮНЕСКО під назвою «Людина та біосфера» (Man and Biosphere) також постає питання про необхідність формування екологічного світогляду молоді. Отже, як бачимо, наявність високого рівня екологічного світогляду сучасної людини є затребуваною на рівні не окремої держави, а на загальносвітовому рівні, оскільки є чи не єдиною умовою її можливого виживання. Як справедливо зазначає О. Л. Воскобій, «саме екологічні аспекти світогляду онтогенетично є найдревнішими, оскільки стосувались осмислення і узагальнення стосунків людського індивіду з навколишнім світом» [2, с.60-68].

Сучасна філософія розглядає світогляд як результат синтезу загальної діяльності (яка складається з механізмів збереження природи, екотехнологій, екологічної діяльності), особливих відчуттів (що виникають під впливом мистецтва, літератури, музики тощо) та особливих знань (які надають різноманітні наукові дисципліни). Традиційні погляди на тлумачення сутності поняття «світогляд» в найбільш узагальненому вигляді сходяться у наступному визначенні. Під світоглядом розуміють узагальнену систему поглядів людини на світ у цілому, на своє власне місце в ньому, розуміння і емоційну оцінку людиною сенсу її діяльності і долі людства, сукупність наукових, філософських, політичних, правових, моральних, релігійних, естетичних переконань та ідеалів людей. У процесі практичної діяльності та духовного освоєння світу формуються світоглядні принципи та установи. Саме вони впливають на життя суспільства та існування природи. Слід не забувати й про те, що ставлення людини до світу завжди є й буде нескінченно різноманітним. Це і обумовлює різні аспекти усвідомлення людиною себе у світі, різні грані єдиного світогляду. Саме ставлення людини до світу становить специфіку світогляду на відміну від інших систем знання, тобто воно включає в себе не просто знання про світ сам по собі і не просто про людину безвідносно до світу. Основним світоглядним питанням є питання про те, яке ставлення людини до об'єктивної реальності і в якому відношенні ця об'єктивна реальність знаходиться до людини.

Як «складний результат практичної взаємодії психічно нормальної людини з навколишньою дійсністю – природою та соціумом» світогляд інтерпретується в енциклопедичному словнику за редакцією С.Ю.Солодовнікова. Слід зазначити, що система світогляду є ніщо інше, як внутрішній закон життя, становлення якого відбувається у результаті складного процесу пізнання навколишньої дійсності, самопізнання та самооцінки. Світогляд виступає первинним суб'єктивним феноменом, який внутрішньо зумовлює та перетворює поведінку особистості у відносно автономний, відповідальний акт. Згодом трансформуючись у внутрішню причину, світогляд детермінує всю сукупність наступної її соціальної поведінки у вигляді відповідних ідеалів і норм.

Російські вчені пропонують наступні визначення поняття «світогляд». Так, на думку С. К. Гураль, світогляд-

ний образ світу – це не тільки осмислення світу, знання про світ, але водночас – система цінностей, що визначає характер світовідчуження, переживання світу людиною, певну оцінку тих чи інших його подій і явищ і, відповідно, активне ставлення людини до цих подій [3, с.15]. А Г.В. Мухаметзянова, наприклад, висловлюється таким чином: термін «світогляд» потрібно розуміти не буквально як систему поглядів на світ (в цьому розумінні є щось від споглядальності), а як активне самовизначення людини в світі, котре тільки починається з теоретичного осмислення останнього. При такому підході головною проблемою дослідження світогляду стає не «площинна», а глибинна його структура, взаємодія в ньому різних рівнів, шляхів руху від ідеї до дії [8].

На нашу думку, вирішальними ознаками поняття світогляду є ціннісне ставлення людини до світу, активне її самовизначення у світі, у зв'язку з чим пропонують розглядати світогляд С.К. Гураль та В.С. Гураль. Категорія ціннісного ставлення означає суб'єктивне відображення об'єктивної дійсності, що відбиває різноманітні зв'язки людини зі світом, як один з атрибутів соціокультурного існування людини, в якому людина сама виступає носієм ціннісного ставлення до цього світу. Підтвердженням цього виступає соціологічна концепція цінностей М. Вебера, згідно з якою цінність – це норма, яка має певну значимість для соціального суб'єкта, будучи історичним вираженням загальних установок свого часу, визначаючи таким чином характер культури суспільства в цілому.

Необхідно зазначити, що широта та полісемантичність тлумачень світогляду дала нам можливість досягнути це поняття в різних аспектах. Окрім того, важливо, на нашу думку звернути увагу й на існуючий взаємозв'язок сучасної науки екології та світогляду. Важко не погодитись з тезою С. Совгіри про те, що «людина» та «світ» як вузлові категорії світогляду тепер стають провідними і для сучасної екології, котра від вивчення відношення «організм – середовище» піднялась до розгляду співвідношення «соціум – природа». Екологічний світогляд передбачає такий рівень світобачення, коли люди власну діяльність неодмінно мають зв'язати із законами біосфери, враховуючи не тільки інтереси своєї життєтворчості, але й потреби всього органічного світу на Землі [9, с.183–192.].

Сьогодні оцінка людиною свого місця в світі набуває планетарного, біосферного, ноосферного масштабу, у чому полягає світоглядне значення екології. Сьогодні відбувається зміна наукових парадигм в екології. Так, для «класичної екології» (у контексті змістовного, фізичного підходу, котрий оформився у роботах Р.Мак-Артура кінця 60-х років; див.: Семенова, 1989, с. 76) екологічний світ був стабільним або прагнув до стабільності; передбачуваними в силу своєї детермінованості (біотичними взаємодіями або умовами середовища); знаходяться в першу чергу під впливом конкурентних відносин, екологічний світ видавався дискретним; він був гармонійний всередині себе і, що найбільш фундаментально, – він був об'єктивним (тобто ідеальний світ класичної екології відповідав реальному екологічному світу). Мабуть, екологія перебувала в стані «нормальної науки» у розумінні Т. Куна (1977). Як і властиво науці в цьому стані, не піддавалися сумніву фундаментальні поняття, складові основи «реальності» (такі, як час, простір і спеціально екологічні – конкуренція, співтовариство тощо; Розенберг, Смілянський, 1997).

Риси нового екологічного світу проявляються досить чітко. Ревізії, причому вельми радикальної, зазнали майже всі фундаментальні евристики, що робить цілком коректним вживання тут понять Т. Куна (1977) «наукова революція», «зміна парадигм» тощо. Тим більше, що явно має місце і ряд незгаданих вище більш приватних ознак такої «зміни» і «революції». Протягом останніх двадцяти років екологія переживає період зміни парадигм. Причому процес цей зараз знаходиться на стадії «екстраординарної науки» і ще далекий від завершення.

Нами обґрунтовується теоретична імплікація нової гуманітарної парадигми як фундаменту формування екологічного світогляду й засобу стратегічного управління

рухом до сталого розвитку було виявлено, що сьогодні вичерпне трактування гуманітарної парадигми як теоретико-методологічної моделі діяльності ще не набуло чітко визначених рис. У той же час, наближається до стадії консенсусного визнання найголовніша перевага нової гуманітарної парадигми над традиційною – її аксіологічність, моральність, скерованість на сталий розвиток людства, а не на вирішення раціональних і буденних питань сьогодення з домінуванням виробничої і бізнесової ефективності. Для нової гуманітарної парадигми характерні акцент на вивчення якісного боку унікальних явищ, обумовлених діяльністю людей, переважно ціннісний характер висновків і саме тому нова гуманітарна парадигма диктує значні модифікації вищих цілей наукових знань і всього світогляду.

Вітчизняні представники філософської науки, наголошуючи на незаперечності взаємовпливу екології як науки та світогляду як духовно-діяльного утворення людини, зазначають, що предметною галуззю науки екології виступає взаємодія «суспільства та природи як на даний час, так і в подальшому». Вивчення взаємозв'язків органічної та неорганічної природи, людини та природи дає змогу поглиблювати уявлення про єдність всього світу, обґрунтовує поняття єдності внутрішньої та зовнішньої природи людини тощо, у чому виявляється потужний вплив екології на становлення світогляду у людини.

Разом з тим, вплив світогляду на екологію виявляється у тому, що існуюча система світогляду зумовлює вибір мети та методів її здійснення, зорієнтовує вивчення екологічних взаємовпливів та об'єктивні закономірності розвитку процесів у суспільстві та природі, зв'язків зовнішнього світу, а це, вже у свою чергу, коригує звичні світоглядні уявлення, зароджуються нові ціннісні орієнтації, нове світобачення.

Сьогодні з-поміж інших підходів до теоретико-методологічного обґрунтування проблем формування світоглядних позицій людини (філософського, загальнопедагогічного, психологічного, дидактичного) виокремлюють ще й екологічний підхід (Г. Білявський, Ш. Гумеров, В. Кучерявий, М. Мойсеев, Н. Пустовіт, М. Реймерс, Р. Фурдуй та ін.).

Слід зазначити, що на сьогодні вже сформульовано та обґрунтовується вченими декілька концептуально визначених сценаріїв розв'язання існуючих проблем взаємодії людського суспільства та природи, серед яких чільне місце посідають такі напрямки, як техноцентризм (не слід плутати з технократизмом), екоантропоцентризм, природоцентризм, або біоцентризм, екоцентризм (екоцентричний холізм). І, зауважимо, що даний перелік концептуальних сценаріїв у вирішенні глобальних екологічних проблем не є вичерпним, він продовжує збільшуватись і це є природним. Однак їх детальний аналіз та глибоке осмислення дасть нам можливість підійти до питання становлення екологічного світогляду молоді більш ґрунтовно, осмислення вже наявної науково-філософської рефлексії дозволить більш точно та правильно визначити шляхи вирішення презентованої нами наукової проблеми. Розглянемо їх:

1. Техноцентризм. Ставить актуальність проблеми, піднятої Римським клубом, під питання, джерелом небезпеки для навколишнього середовища є процеси не експліцитні, що викликаються людською діяльністю, але іманентні самій екосфері. Таким чином, у вирішенні глобальних екологічних проблем може допомогти технічний інструментарій, процеси оптимізації виробництва, ефективне керування природними процесами, раціоналізацією господарства.

2. Екоантропоцентризм. Згідно з цією вихідною ідеєю, соціальні інститути суспільства представляють собою кристалізацію безперервного метаболізму (обміну речовиною, енергією та інформацією) між людиною і середовищем її проживання. Працюючи в цьому напрямку дослідник акцентує свою увагу не стільки на людині і/або середовищі в їх відособленості, скільки на тих обмінних (метаболічних) процесах, які відбуваються між ними. Йдеться про гуманістичне прочитання проблеми етико-ціннісного ставлення до природи як проблеми комунікації, збереження «якісного» життя, «благоговіння» перед жит-

тям, формування «людяності», «культури» взаємовідносин із природою як «квазісуб'єктом»;

3) природоцентризм, або біоцентризм. Природа – найкраща форма середовища проживання всього живого, її збереження – необхідна умова існування життя на землі, тому захист природи є другим за важливістю завданням вчення. Онтологізація цінностей через надання природі та природним істотам самоцінного значення, а також розгляд проблеми морального ставлення до природи як проблеми родового або видового виживання, стримування зростання населення та науково-технічного прогресу;

4) екоцентризм (екоцентричний холізм). Дана позиція представлена сукупністю уявлень людини про екосоціальні відношення, на свої місце у природі, що характеризується негативним пануванням природи над суспільством. Нею проголошується майже повний паритет суспільства та природи, взаємоузгодженість процесів їх саморозвитку як рівнозначних частин єдиного інтегративного цілого планети. Ініціатива об'єднаності з природою залишається при цьому у суспільства як у більш активного компонента даних відносин, що потребує екологізму своєї життєдіяльності.

Отже, виокремлення поняття екологічний світогляд є цілком закономірним процесом, а проблема його становлення в умовах глобальної екологічної кризи є особливо актуальною, оскільки вважається однією з головних перешкод подолання екологічних проблем людства.

Якщо спиратися на поняття «світогляд», що визначається у більшості філософських словників та енциклопедій як концептуально виражена система поглядів на навколишній світ, місце та роль у ньому людини, а також відповідні цьому ідеали і переконання, принципи пізнання і діяльності, ціннісні орієнтації, то стане очевидним, що екологічний світогляд, окрім всього переліченого, має володіти величезним практичним змістом, впливати на норми поведінки, життєві прагнення, інтереси, працю, побут людей. Світогляд передбачає вироблення життєвої позиції людини, яка впливається в систему особистісних переконань, утворює внутрішнє духовне ядро особистості.

Борисенко Н. М., Кузьмичова О. А. окреслюють екоцентричний світогляд як системне особистісне утворення людини, що виступає нормативним регулятивом гармонійної взаємодії людини з природою та має своїм виявленням системність екологічних знань, ціннісне відношення до природи, що ґрунтується на осмисленні людства частиною біосфери, та екологічно обґрунтованому характері людських дій у природі, природокористування в цілому [1, с.83–87]

У дисертаційному дослідженні Каленська В. П. «Педагогічна технологія формування екологічного мислення старшокласників» акцентує увагу на світоглядній функції екологічної освіти, при цьому основою відповідального відношення до природи автор вбачає екологічне мислення. У роботі виокремлюють наступні відмітні ознаки екологічного мислення: екологічне мислення формується в процесі предметно-перетворювальної діяльності і є відображенням конкретної діалектики речей, об'єктів і явищ; екологічна свідомість, мислення і діяльність соціально взаємопов'язані і взаємозумовлені; розвиток екологічного мислення залежить від навколишнього середовища, рівня екологічної свідомості суспільства. Визначаючи поняття, вона пише «стосовно до школяра екологічним мисленням можна назвати таке мислення, яке дозволяє йому самостійно теоретично аналізувати екологічну ситуацію, виділяти проблеми, знаходити способи вирішення цих проблем і здійснювати рефлексивно-оціночні дії, що підкоряються екологічному імперативу» [5, с.35].

Як вважає О. М. Молотова, виховання гуманістичного екологічного світогляду сьогодні має ґрунтуватись на потужній ролі аксіологічних, культурних та духовно-етичних чинників [6, с.7]. На підвищенні ролі екологічного світогляду в житті суспільства наголошує Н.А. Негруца. Однією зі складових частин екологічного світогляду дослідниця вважає екологічну свідомість. Вона зазначає, що становлення екологічної свідомості відбувається шляхом логічного

переосмислення знань, перетворення їх у переконання, котрі зумовлюють ціннісні установки та орієнтації людей, їх відповідальне та свідоме ставлення до природи [7, с.41].

Сучасними українськими дослідниками (О. Л. Воскобій, І. І. Дуднікова, О. І. Молотова, Н. В. Немченко, С. В. Совгіра та ін.) та російськими вченими (З. Х. Галькієва, П. В. Полещук, О. Г. Тавстуха, М. В. Челнокова, Л. Г. Чернишова й ін.) зроблено певний внесок у розроблення проблеми понятійного визначення «екологічного світогляду» та особливостей його формування у сучасній молоді. У авторів спостерігаються різні підходи до визначення поняття «екологічний світогляд»: з точки зору глобальних проблем сучасності, визначення місця і ролі людини у довіллі, співставленні таких понять, як знання, уміння, навички, погляди, переконання, ідеї, культура, діяльність тощо. Разом з тим, система взаємозв'язків не має конкретного визначення їх компонентів та не має конкретного спрямування на становлення світогляду. Неважко помітити, що більшість авторів у тлумаченні поняття екологічний світогляд на перший план висувують категорію знання, що, на наш погляд, є даниною науково-природничій (science) парадигмі мислення. Цікаво, що ще древні відчували небезпеку знань. Соломон сказав «хто примножує знання, примножує скорботу» (Ек. 1,18). Донаукова культура намагалася не допустити проникнення людини в нескінченні пласти реальності, приховувати вже отримане знання у вузькій субкультурі жерців. Зараз можливості бездумного використання знань так розширилися, що людство може тисячею способів знищити не тільки себе, але і все живе на Землі і зруйнувати саму планету.

Тому не випадково світ, стрімко змінюючись під впливом сьогоденних реалій, примушує людство замислитись над світом майбутнього. А отже й про нову парадигму мислення – гуманітарну, тобто парадигму, орієнтовану на людину, яка має бути духовною, має керуватись високоморальними цінностями у своєму житті.

Разом з тим, погоджуємось з думкою О. Л. Воскобій про те, що екологічний світогляд неправомірно розглядати як якийсь окремий рівень чи вид загального світогляду особистості, доцільніше вважати його окремим сутнісним, змістовим його аспектом, «сектором», що стосується взаємодії з природою, визначає ставлення до природи, екологічну позицію, і, врешті решт, поведінку й діяльність у навколишньому середовищі [2, с.60-68.].

Необхідно зауважити, що процес розвитку і становлення екологічного світогляду особистості складний і багатограний, він відбувається протягом тривалого часу і обумовлений впливом на особистість соціального чинника, відбиває рівень розвитку суспільства, в якому відбувається процес становлення екологічного світогляду особистості та її екологічної культури, тобто норм і правил поведінки при взаємодії її з об'єктами цього оточення. Залежно від ступеня засвоєння особистістю цих норм і дотримання їх у повсякденному житті можна судити про рівень розвитку екологічної культури індивіда. Основу екологічного світогляду становить пласт узагальнених знань про навколишній світ, про місце в ньому людини, про можливі взаємозв'язки в системі «людина – природа – соціум», переконань, що сформувалися на основі цих знань (що не завжди є гарантом їх діяльнісного застосування) іменованій екологічною свідомістю екоцентричного типу.

Екологічний світогляд досі залишається у фазі становлення, понятійна основа екологічного світогляду недостатньо розроблена, науковий фундамент внутрішньо суперечливий. Основу екологічного світогляду становить

екоцентричний тип екологічної свідомості, представлений системою знань та уявлень людиною щодо своїх можливостей у галузі взаємодії з навколишнім світом, без пріоритету будь-якої з складових: людини або навколишнього середовища.

Екологічний світогляд молодого покоління поєднує в собі цінності та знання, емоції та інтелект, світовідчуття та світорозуміння. Взаємодія і взаємовплив цих компонентів проявляється із певними особливостями в існуючих групах молоді – вікових, професійних, регіональних тощо.

І тому, на наш погляд, екологічний світогляд – це духовно-діяльнісне утворення, яке визначає ціннісні орієнтації людини, гармонізує знання про взаємозв'язок людини – природи – соціуму, про вищу роль людини у цій тріаді, яка обумовлює взаємодіяння, взаєморозуміння, взаєморозвитку, взаємозбагачення її окремих компонентів за законами синергетики.

Список використаних джерел

1. Борисенко Н.М. Кузьмічова О.А. Еволюція світоглядних уявлень у процесі взаємодії людини і природи / Н.М. Борисенко, О.А. Кузьмічова // Перспективи. – 2011 – № 2 (48), – С. 83 – 87
2. Воскобій О. Л. Сутність поняття «екологічний світогляд» / О. Л. Воскобій // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Збірник наукових праць. – Вип. 16, книга 2. – Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2012. – 344 с. – С. 60-68
3. Гураль С.К. Мироззрение, картина мира, язык: лингвистический аспект соотношения [Текст] / С. К. Гураль // Язык и культура. – 2008. – №1. –С. 14 – 21.
4. Железнов Ю.Д., Абрамян Э.А., Новикова С.Т. Человек в природе и обществе [Электронный режим] / Ю.Д. Железнов, Э.А. Абрамян, С.Т. Новикова. – М., 1998. – С.18-49 с. 20. – Режим доступа: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/chel-l-1.html>
5. Каленская В. П. Педагогическая технология формирования экологического мышления старшеклассников: Дис. ... канд. пед. наук. – М., 1999. – 193 с.
6. Молотова О.М. Філософсько-методологічний аналіз процесу трансформації сучасного екологічного світогляду: Автореф. дис... канд. філософ. наук: 09.00.09 / О.М. Молотова; Ін-т філос. ім. Г.С.Сковороди НАН України. – К., 2006. – 20 с.
7. Негруца Н. А. Формування екологічного світогляду студентів вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації аграрного профілю у процесі вивчення економічних дисциплін: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Негруца Наталія Андріївна. – К., 2003. – 246 с.
8. Романюк В. С. и др. Вопросы формирования научного мировоззрения будущих специалистов как целостности [Электронный ресурс] / В. С. Романюк, И. Ш. Галеев, Л. Т. Миннахметова, А. А. Мисбахов // Современные проблемы науки и образования. – 2013. – № 3. – Режим доступа: <http://www.science-education.ru/pdf/2013/3/71.pdf>
9. Совгіра С. В. Теоретико-методичні основи формування екологічного світогляду майбутніх учителів у вищих педагогічних навчальних закладах: монографія / С. В. Совгіра – К.: Наук. світ, 2008. – 346 с
10. Чубик М. П. Концептуализация идеи экологической модернизации как основания гармонизации системы «человек – природа – общество» [Электронный ресурс] / М. П. Чубик // Вестник Томского государственного университета. Культурология и искусствоведение. – №1 (9). – 2013. – С. 129 – 133 – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/kontseptualizatsiya-idei-ekologicheskoy-modernizatsii-kak-osnovaniya-garmonizatsii-sistemy-chelovek-priroda-obshchestvo>

* * *